

RHIF YMCHWIL GYMDEITHASOL:
54/2021

DYDDIAD CYHOEDDI:
26/08/2021

Adroddiad cryno: Cryfhau a hyrwyddo cydraddoldeb a hawliau dynol yng Nghymru

Cryfhau a hyrwyddo cydraddoldeb a hawliau dynol yng Nghymru

Adroddiadau cryno

Awduron: Simon Hoffman, Sarah Nason, Rosie Beacock, Ele Hicks (with contribution by Rhian Croke)

Adroddiad Ymchwil Llawn: Hoffman, S.; Nason, S.; Beacock, R.; Hicks, E. (with contribution by Croke, R.) (2021). *Cryfhau a hyrwyddo cydraddoldeb a hawliau dynol yng Nghymru*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru, adroddiad GSR Rhif 54/2021
Ar gael yn: <https://llyw.cymru/cryfhau-hyrwyddo-cydraddoldeb-hawliau-dynol-yng-nghymru>

Safbwyntiau'r ymchwilwyr yw'r rhai a fynegir yn yr adroddiad hwn, nid rhai Llywodraeth Cymru o reidrwydd.

Am ragor o wybodaeth cysylltwch â:

Steven Macey

Yr Is-Adran Gymunedau

Llywodraeth Cymru

Parc Cathays

Caerdydd

CF10 3NQ

E-bost: ymchwilcyfiawndercymdeithasol@llyw.cymru

Cynnwys

Geirfa	2
<i>Deddfwriaeth y Deyrnas Unedig/Cymru</i>	2
Cyd-destun	3
Methodoleg	4
Casgliadau: Deddfwriaeth	4
Casgliadau: Ymgorfforiad hawliau dynol	7
Casgliadau: Y bwch cyflawni	8
Casgliadau: Asesiad effaith	9
Casgliadau: Monitro	10
Casgliadau: Atebolrwydd a gorfodi	11
Casgliadau: Codi ymwybyddiaeth	12
Casgliadau: Covid-19	13
Argymhellion	13
<i>Tabl 1: Argymhellion, a sut maent yn cysylltu ag adrannau yn yr adroddiad hwn</i>	<i>15</i>
<i>Tabl 2: Argymhellion, a tuag at bwy maent wedi eu hanelu</i>	<i>16</i>

Geirfa

CEDAW	Confensiwn ar Ddileu Pob Math o Wahaniaethu yn erbyn Menywod
CERD	Confensiwn ar Ddiddymu Pob Math o Wahaniaethu Hiliol
CRPD	Confensiwn ar Hawliau Pobl ag Anableddau (defnyddiwn yr acronym CRDP i gydnabod bod y confensiwn hwn nawr yn cael ei alw yn Gonfensiwn ar Hawliau Pobl Anabl)
EHRC	Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol
EIA	Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb
FGC	Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol
GER	Adolygiad o Gydraddoldeb Rhywiol
GER/WG	Gweithgor Llesiant a Chydraddoldeb GER
HRIA	Asesiad Effaith ar Hawliau Dynol
PSED	Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus
WSED	Dyletswyddau Cydraddoldeb Penodol i Gymru

Deddfwriaeth y Deyrnas Unedig/Cymru

ALNA 2018	Deddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg (Cymru) 2018
EA 2010	Deddf Cydraddoldeb 2010
HRA 1998	Deddf Hawliau Dynol 1998
LASPO 2012	Deddf Cymorth Cyfreithiol, Dedfrydu a Chosbi Troseddwy 2012
RCYPM 2011	Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011
SSWA 2014	Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014
WFGA 2015	Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Cyd-destun

1. Ym mis Ionawr 2020 comisiynodd Llywodraeth Cymru ymchwil i archwilio opsiynau i gryfhau a hyrwyddo cydraddoldeb a hawliau dynol yng Nghymru. Arweiniwyd yr ymchwil gan Brifysgol Abertawe, Prifysgol Bangor, a Diverse Cymru gyda mewnbwn gan Young Wales, ac mae wedi'i osod yn erbyn cefndir fframwaith cyfreithiol a pholisi unigryw yng Nghymru.
2. Mae nifer o ddeddfiadau yn ymgorffori hawliau dynol rhyngwladol yng nghyfraith Cymru, gan osod rhwymedigaethau hawliau dynol ar Weinidogion Cymru a rhai awdurdodau cyhoeddus. Mae rheoliadau Cymru yn sefydlu Dyletswyddau Cydraddoldeb Penodol i Gymru (WSEDs) ar Weinidogion Cymru ac awdurdodau cyhoeddus rhestredig er mwyn hyrwyddo amcanion cydraddoldeb. Mae Cymru hefyd wedi arwain wrth ddeddfu ar gyfer llesiant a datblygu cynaliadwy.
3. Yn ogystal â thirwedd reoleiddio a pholisi unigryw Cymru, mae yna nifer o ddatblygiadau sydd â'r potensial i gael effaith ar gydraddoldeb a hawliau dynol yng Nghymru:
 - Dechreuodd Llywodraeth Cymru'r ddyletswydd economaidd-gymdeithasol o dan Ran 1, adran 1 o Ddeddf Cydraddoldeb 2010 (EA 2010) ar 31 Mawrth 2021.
 - Yn 2018, comisiynodd Llywodraeth Cymru Adolygiad o Gydraddoldeb Rhywiol (GER) i archwilio sut y gallai Gweinidogion sicrhau cydraddoldeb rhywiol. Derbyniwyd argymhellion y GER gan Weinidogion.
 - Fel rhan o'r GER, yn 2019 gwnaeth Gweithgor Llesiant a Chydraddoldeb (GER/WG) nifer o argymhellion gyda'r nod o gryfhau'r Dyletswyddau Cydraddoldeb Penodol i Gymru.
 - Argymhellodd adroddiad y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (EHRC) 'Ai yw Cymru'n Decach?' yn 2018 adolygiad o'r Dyletswyddau.
4. Ymhlith y datblygiadau y tu allan i Gymru a allai gael effaith ar gydraddoldeb a hawliau dynol yng Nghymru mae adolygiad o Ddeddf Hawliau Dynol 1998

(HRA 1998), ac ymadawiad y DU o'r Undeb Ewropeaidd. Yn ogystal, mae'r pandemig Covid-19 wedi tynnu sylw at a gwaethygu nifer o wendidau mewn amddiffyniadau cydraddoldeb a hawliau dynol.

Methodoleg

5. Wrth gynnal yr ymchwil hon, gwnaethom ddewis ymagwedd dulliau cymysg i sicrhau ystod o ddata o wahanol ffynonellau. Ein dulliau oedd:
 - Adolygiad llenyddiaeth cynhwysfawr.
 - Arolwg ar-lein, cyfweiliadau a gweithdai gyda rhanddeiliaid proffesiynol (a gynhaliwyd gan brifysgolion Abertawe a Bangor, 169 o gyfranogwyr).
 - Arolwg, cyfweiliadau a digwyddiadau ymgysylltu â phobl â phrofiad byw (a gynhaliwyd gan Diverse Cymru, 69 o gyfranogwyr).
 - Grwpiau ffocws gyda phlant a phobl ifanc (dan ofal Young Wales, 30 o gyfranogwyr).
 - Tystiolaeth o fforymau sefydlog a gynullwyd gan Lywodraeth Cymru ar hil, anabledd, pobl hŷn a ffydd.

Casgliadau: Deddfwriaeth

6. Mae Gweinidogion Cymru yn gallu cyfarwyddo a dylanwadu ar gydraddoldeb a hawliau dynol trwy ddeddfwriaeth, arweiniad a pholisi. Fodd bynnag, mae'r pwerau sydd ar gael i Weinidogion Cymru a'r Senedd yn y meysydd hyn yn anghymesur. Mae cymhwysedd dros ddeddfwriaeth gydraddoldeb yn fater a neilltuwyd i Senedd y DU i raddau helaeth, tra bod (mewn cyferbyniad) arsylwi a gweithredu rhwymedigaethau hawliau dynol y DU yn fater penodol o fewn cymhwysedd deddfwriaethol datganoledig.
7. Mae Deddf Cydraddoldeb 2010 yn gosod dyletswyddau ar Weinidogion Cymru ac awdurdodau cyhoeddus yng Nghymru (h.y. 'awdurdodau rhestredig'), i hyrwyddo 'cyfle cyfartal' trwy fynnu 'sylw dyledus' i amcanion

cydraddoldeb rhagnodedig. Bwriad y WSEDs yw hyrwyddo perfformiad gwell Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus (PSED) o dan adran 149 EA 2010 gan Weinidogion Cymru ac awdurdodau cyhoeddus.

8. O 31 Mawrth 2021, mae'r ddyletswydd economaidd-gymdeithasol o dan Ran 1, adran 1, EA 2010, yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru ac awdurdodau cyhoeddus rhestredig yng Nghymru roi 'sylw dyledus' i ddymunoldeb arfer eu swyddogaethau mewn ffordd sydd wedi'i chynllunio i leihau anghydraddoldebau canlyniad sy'n deillio o anfantais economaidd-gymdeithasol.
9. Mae deddfwriaeth Cymru yn golygu bod hawliau dynol dethol yn berthnasol mewn rhai meysydd polisi cyhoeddus yng Nghymru. Mae Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011 (RCYPM 2011), Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 (SSWA 2014), a Deddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a Thribiwnlys Addysgol (Cymru) 2018 (ALNA 2018), yn ymgorffori hawliau dynol mewn gwahanol feysydd o bolisi cyhoeddus trwy ei gwneud yn ofynnol i gludwyr dyletswydd roi 'sylw dyledus' i gytuniadau ac egwyddorion hawliau dynol penodol.
10. Mae cysylltiadau cryf rhwng cydraddoldeb a hawliau dynol. Mae peidio â gwahaniaethu yn egwyddor o hawliau dynol rhyngwladol, ac mae wedi hen sefydlu (o'r llenyddiaeth) bod anghydraddoldeb yn achos ac yn ganlyniad i fethiannau i amddiffyn hawliau dynol. Mae cytuniadau hawliau dynol yn cydnabod yn benodol wahaniaethu ac anfantais a brofir gan wahanol grwpiau cymdeithasol, er enghraifft menywod, pobl anabl, a grwpiau sy'n destun gwahaniaethu ar sail hil. Er gwaethaf y cysylltiadau hyn, dengys ein hymchwil ar y fframwaith deddfwriaethol a pholisi yng Nghymru yr ymdrinnir â chydraddoldeb a hawliau dynol fel agweddau arwahanol ar bolisi cyhoeddus. Ychydig o sylw a roddir i'r gydberthynas rhwng cydraddoldeb a hawliau dynol, na rhwng y meysydd polisi hyn a lles.

11. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 (WFGA 2015) yn sefydlu saith nod llesiant i Gymru hyrwyddo datblygu cynaliadwy. Mae ein hymchwil yn sefydlu bod llesiant a datblygu cynaliadwy yn rhoi cyfle i wneud cysylltiadau â chydraddoldeb a hawliau dynol. Mae 'Agenda 2030 ar gyfer Datblygu Cynaliadwy' y Cenhedloedd Unedig yn disgrifio perthynas rhwng cydraddoldeb, hawliau dynol a llesiant yn seiliedig ar nodau datblygu cynaliadwy'r Cenhedloedd Unedig. Disgrifir hawliau dynol fel 'conglfaen sylfaenol' Agenda 2030. Fodd bynnag, dengys ein hymchwil bod WFGA 2015 a'i ganllaw cysylltiedig yn darparu aliniad cyfyngedig yn unig rhwng cydraddoldeb a hawliau dynol, a llesiant yng Nghymru. Mae'r dystiolaeth a gawsom gan gyfranogwyr ymchwil yn awgrymu bod diffyg eglurder ynghylch blaenoriaethau a chyfrifoldebau o dan y fframwaith deddfwriaethol cyfredol, yn enwedig o ran amcanion cydraddoldeb a hawliau dynol a sut mae'r rhain yn gysylltiedig â gweithredu ar lesiant. Mae yna hefyd gam-linellu amserlenni ar gyfer cynllunio ac adrodd ar ddyletswyddau cydraddoldeb a llesiant. Mater penodol a godwyd gan y dystiolaeth yw bod y ddeddfwriaeth llesiant 'yn brin o ddannedd' ac felly'n aneffeithiol i amddiffyn cydraddoldeb a hawliau dynol.
12. Mae ein hymchwil yn awgrymu bod hawliau dynol yn gyfle i fynd i'r afael â'r heriau a nodwyd uchod, ac yn benodol i sefydlu cysylltiadau ac amcanion clir ar gyfer gweithredu ar gydraddoldeb ac i gefnogi llesiant. Mae hyn yn codi oherwydd y berthynas gydnabyddedig rhwng cydraddoldeb a hawliau dynol, a rhwng hawliau dynol, datblygu cynaliadwy a lles. Mae hawliau economaidd-gymdeithasol yn benodol yn sefydlu targedau canlyniadau ar gyfer polisi cyhoeddus a gweithredu ar gydraddoldeb a lles.
13. Adlewyrchir ein casgliadau o dan y pennawd hwn yn bennaf yn ein hargymhellion 'Deddfwriaeth ac arweinyddiaeth', 'Canllawiau' ac 'Alinio prosesau' (gweler Tabl 1 a'r argymhellion isod).

Casgliadau: Ymgorfforiad hawliau dynol

14. Y ffordd y mae hawliau dynol rhyngwladol wedi'u hymgorffori yng nghyfraith Cymru yw trwy 'gorffori anuniongyrchol' gan ddefnyddio'r mecanwaith 'sylw dyledus' i osod dyletswydd ar awdurdodau perthnasol i ystyried hawliau dynol penodol wrth arfer rhai swyddogaethau. Nid yw'r dull hwn o gorffori yn rhoi hawliau gorfodol i unigolion, ond yn hytrach mae'n canolbwyntio ar sut mae hawliau dynol yn cael eu hystyried mewn prosesau datblygu polisi. Mae cyfyngiadau'r dull hwn wedi'i hen sefydlu yn y llenyddiaeth, gan gynnwys ymchwil yng Nghymru ar yr RCYPM 2011. Er bod y llenyddiaeth yn nodi agweddau cadarnhaol ar y dull 'rhoi sylw dyledus', yn benodol ei fod yn arwain at sylw agos at hawliau dynol penodedig 'i fyny'r afon'. wrth ddatblygu polisi, mae hefyd yn cadarnhau bod 'sylw dyledus' yn methu â darparu atebolrwydd cryf neu orfodaeth gyfreithiol o hawliau.
15. Mae'r dystiolaeth a gawsom gan gyfranogwyr ymchwil yn awgrymu anfodlonrwydd ag ymgorfforiad tameidiog hawliau dynol yng Nghymru, sydd hyd yma wedi'i gyfyngu i ymgorffori hawliau rhyngwladol plant a phobl anabl yn anuniongyrchol, ac egwyddorion y Cenhedloedd Unedig sy'n hyrwyddo buddiannau pobl hŷn. Mae'r dystiolaeth yn dangos cefnogaeth i ymgorffori mwy o hawliau dynol yng nghyfraith Cymru, i ymestyn amddiffyniadau i fwy o grwpiau. Mae hefyd yn awgrymu cefnogaeth gref i fwy o atebolrwydd cyfreithiol a hawliau dynol y gellir eu gorfodi trwy gorffori uniongyrchol (h.y. corffori mewn modd sy'n rhoi ateb barnwrol i unigolion am dramgwyddo ar eu hawliau).
16. Mae gan y model 'sylw dyledus' cyfredol o gorffori anuniongyrchol y fantais ei fod wedi dod i'r amlwg fel dull Cymreig o gorffori, ac mae'n gyfarwydd i awdurdodau cyhoeddus a rhanddeiliaid anllywodraethol o ddeddfwriaeth bresennol Cymru. Fodd bynnag, mae'r dystiolaeth o'n hymchwil yn awgrymu cefnogaeth i ymgorffori cytuniadau hawliau dynol rhyngwladol yn fwy uniongyrchol yng nghyfraith Cymru yn unol â HRA 1998. Er mae'r dystiolaeth hefyd yn awgrymu bod gan 'sylw dyledus' rai cryfderau, gan gynnwys ei fod

yn arwain at sylw manwl i hawliau dynol wrth ddatblygu polisi, ac y dylid cadw'r rhain mewn unrhyw ddeddfwriaeth yn y dyfodol i ymgorffori hawliau dynol yng nghyfraith Cymru.

17. Mae ein hymchwil yn codi'r mater o sut i ddewis pa hawliau dynol sy'n cael eu hymgorffori, a sut i sicrhau corfforiad sy'n gyson â chymhwysedd deddfwriaethol yng Nghymru. Mae'r dystiolaeth gan gyfranogwyr yn gymysg, gyda nifer o awgrymiadau ar gyfer ymgorffori hawliau dynol, ond heb fwyafrif o blaid ymgorffori cytuniadau hawliau dynol penodol.
18. Ar y cyfan, rydym wedi dod i'r casgliad, er bod cefnogaeth i ymgorffori hawliau dynol ymhellach a chryfach yng Nghymru, nid oes dystiolaeth gyson i gadarnhau'r union ffordd o gorffori na'r hawliau y dylid eu blaenoriaethu i'w hymgorffori yng nghyfraith Cymru. Yn yr Alban, lle mae corffori hawliau dynol yn cael ei ystyried yn weithredol, aethpwyd i'r afael â'r materion hyn trwy sefydlu tasglu cenedlaethol i archwilio opsiynau ar gyfer deddfwriaeth. Cymerodd y tasglu ddull cynhwysol o bennu'r blaenoriaethau ar gyfer ymgorffori hawliau dynol. Mae hyn wedi arwain at set bwrpasol o hawliau dynol a nodwyd i'w cydnabod yng nghyfraith yr Alban. Rydym yn gweld y dull hwn fel y ffordd ymlaen yng Nghymru (gweler argymhellion 1 a 25 isod).

Casgliadau: Y bwlch cyflawni

19. Mae wedi hen sefydlu o'r llenyddiaeth bod 'bwlch gweithredu' parhaus rhwng dyheadau polisi yng Nghymru ar gydraddoldeb a hawliau dynol, a phrofiad byw pobl. Mae'r dystiolaeth yn awgrymu bod angen arweinyddiaeth gryfach gan Lywodraeth Cymru, gan gynnwys cyfeiriad ac arweiniad clir i awdurdodau cyhoeddus gymryd camau i weithredu amcanion cydraddoldeb a hawliau dynol, ond hefyd gan awdurdodau cyhoeddus eu hunain. Yn hyn o beth, byddai ymgorffori hawliau dynol yn anfon arwydd cryf am bwysigrwydd hawliau dynol mewn polisi cyhoeddus yng Nghymru.

20. Mae'r WSEDs, yn ogystal â chanllawiau statudol ac anstatudol a fframweithiau eraill (cynlluniau gweithredu), yn gyfleoedd i ganolbwyntio ar brosesau, gweithredoedd a chanlyniadau, ac i 'brif ffrydio' cydraddoldeb a hawliau dynol. Mae prif ffrydio yn allweddol i weithredu cydraddoldeb a hawliau dynol. Mae'r GER/WG yn argymhell cryfhau'r WSEDs i hyrwyddo prif ffrydio cydraddoldeb. Mae hyn yn gyson â chanfyddiadau ein hymchwil, ac rydym yn cymeradwyo'r argymhellion hynny.
21. Rydym hefyd yn gweld arweiniad ar gydraddoldeb ac ar lesiant fel cyfle i hyrwyddo prif ffrydio cydraddoldeb a hawliau dynol trwy sefydlu blaenoriaethau clir ar gyfer gweithredu, canolbwyntio ar ganlyniadau, ond hefyd ar brosesau polisi i ystyried cydraddoldeb a hawliau dynol, a thrwy gynnwys pobl. Fodd bynnag, mae'r dystiolaeth yn datgelu tueddiad clir yn y canllawiau a'r dogfennau strategol presennol, i gyfeirio at hawliau dynol ar lefel gyffredinol heb esboniad o sut y dylid eu hystyried wrth gynllunio a darparu, neu brosesau y gellir cyflawni hyn drwyddynt.
22. Yn ein barn ni, dylid nodi safonau hawliau dynol yn glir a'u hymgorffori mewn cynllunio strategol fel canlyniadau ar gyfer polisi cyhoeddus a dylid eu defnyddio i sefydlu blaenoriaethau cenedlaethol ar gyfer gweithredu. Dylai'r rhain gael eu blaenoriaethu mewn dogfennau strategol gan gynnwys Cynllun Cydraddoldeb Strategol Llywodraeth Cymru, a'u cadarnhau fel amcanion i awdurdodau cyhoeddus mewn canllawiau statudol ac anstatudol. Rydym wedi gwneud nifer o argymhellion i gryfhau arweinyddiaeth, hyrwyddo prif ffrydio, ac annog uchelgais ar gydraddoldeb a hawliau dynol mewn polisi cyhoeddus yng Nghymru: yn benodol o dan 'Cynnwys pobl â diddordeb' a 'Chanllawiau' (gweler Tabl 1 a'r argymhellion isod).

Casgliadau: Asesiad effaith

23. Mae'r llenyddiaeth yn sefydlu bod Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb (EIA) ac Asesiad o'r Effaith ar Hawliau Dynol (HRIA) yn fecanweithiau allweddol i

gefnogi datblygiad polisi blaengar ar gydraddoldeb a hawliau dynol. Mae'r WSEDs yn cyflwyno gofyniad am EIA gan Weinidogion ac awdurdodau cyhoeddus rhestredig, ond nid oes unrhyw ofyniad gorfodol tebyg ar gyfer HRIA ar unrhyw lefel o wneud penderfyniadau polisi yng Nghymru. Rydym yn gweld yr angen i gyflwyno HRIA i gefnogi gweithredu hawliau dynol ac mae ein hargymhellion yn adlewyrchu hyn. Mae'r dystiolaeth yn awgrymu bod rhanddeiliaid yn cefnogi asesiad effaith fel offeryn polisi, er bod amheuan yn cael eu codi ynghylch ansawdd yr asesiad effaith, gan gynnwys ei fod yn cael ei ystyried yn ymarfer 'blwch ticio', a'i fod yn digwydd yn rhy hwyr yn y broses bolisi ac yn methu cynnwys pobl yn yr asesiad.

24. Argymhellodd y GER/WG y dylid cryfhau EIA trwy ddiwygio'r WSEDs. Yn seiliedig ar ein hymchwil, rydym yn cymeradwyo'r argymhelliad hwn a'r newidiadau a argymhellir gan GERWG i wella EIA. Rydym hefyd yn gweld yr angen am ganllaw cynhwysfawr ar y weithdrefn asesiad effaith ac arfer da, gan dynnu ar ddysgu o ymchwil sy'n nodi 'elfennau craidd' ar gyfer asesiad effeithiol ac ystyrlon. Rydym wedi gwneud argymhellion i gryfhau asesiad effaith (gweler argymhellion 17-23 isod).

Casgliadau: Monitro

25. Mae'r dystiolaeth yn dangos diffyg hyder yn y mecanweithiau monitro cyfredol i adlewyrchu cynnydd, neu ddiffyg cynnydd ar gydraddoldeb a hawliau dynol yng Nghymru. Mae cefnogaeth glir ar gyfer gwella dangosyddion i fesur cydymffurfiaeth â chydraddoldeb a hawliau dynol, ac i'r rhain gynnwys dangosyddion i ddal profiad byw pobl, gyda ffocws ar ganlyniadau a'r gwahaniaeth a wneir i fywydau pobl, gan gynnwys profiad cymunedau amrywiol a heb gynrychiolaeth ddigonol. Mae'r dystiolaeth hefyd yn tynnu sylw at y ffaith bod angen i fonitro arwain at weithredu, ac felly i ddatblygu dangosyddion sy'n sicrhau cydymffurfiaeth ac yn cefnogi atebolrwydd.

26. Gwnaeth y WEWG nifer o argymhellion i wella casglu a dadansoddi data, yn ogystal ag ar alinio prosesau monitro ac adrodd. Rydym yn cymeradwyo'r argymhellion hynny fel rhai sy'n gyson â'n hymchwil. Rydym hefyd wedi argymhell datblygu dangosyddion cydraddoldeb a hawliau dynol pwrpasol (gweler argymhelliad 24 isod). Mae monitro hefyd yn cael sylw gan argymhellion o dan 'Atebolrwydd a gorfodi' hefyd (gweler Tabl 1 isod).

Casgliadau: Atebolrwydd a gorfodi

27. Amlygodd ein hadolygiad llenyddiaeth botensial cyfiawnder gweinyddol (gan gyfeirio at sut mae llywodraeth a chyrff cyhoeddus yn trin pobl, cywirdeb eu penderfyniadau, tegwch eu gweithdrefnau a'r cyfleoedd sydd gan bobl i gwestiynu a herio penderfyniadau a wneir amdanynt) i gefnogi atebolrwydd 'i fyny'r afon' yn gynnar wrth ddatblygu polisi, gan gynnwys trwy archwilio ac arolygu. Cadarnhaodd y dystiolaeth gan gyfranogwyr ymchwil hefyd yr angen am atebolrwydd 'i lawr yr afon', neu atebolrwydd ar y pwynt lle mae cydraddoldeb a hawliau dynol yn cael eu gweithredu ac yn rhan o brofiad bywyd pobl. Mae'r dystiolaeth a dderbyniwyd yn dangos awydd cryf i gryfhau atebolrwydd cyfreithiol am gydraddoldeb a hawliau dynol, gan gynnwys trwy gorffori fel y trafodwyd uchod, ond hefyd trwy 'atgyfnerthu'r' ddyletswydd 'sylw dyledus'. Mae'r dystiolaeth gan gyfranogwyr ymchwil yn tynnu sylw ymhellach at yr angen i sicrhau bod gan bobl fynediad at wasanaethau cynghori, hyd at a chan gynnwys gwasanaethau cyngor a ariennir gan gymorth cyfreithiol. Mae'n tynnu sylw at fylchau sylweddol yn y gwasanaethau cynghori presennol, yn enwedig wrth ddarparu cyngor a ariennir gan gymorth cyfreithiol, gan dynnu sylw at yr angen i Lywodraeth Cymru barhau i ariannu ymchwil i anghenion cyfreithiol yng Nghymru, a darparu arweinyddiaeth a chydlynu gan gynnwys trwy rwydweithiau cenedlaethol a rhanbarthol.

28. Mae ein hymchwil yn tynnu sylw at yr anawsterau i unigolion o lywio'r system cyfiawnder gweinyddol, yn enwedig o ran atebolrwydd am gydraddoldeb a hawliau dynol. Yn y maes hwn rydym yn nodi'r argymhellion a wnaed gan y

Comisiwn ar Gyfiawnder yng Nghymru ac mewn ymchwil ddiweddar a ariannwyd gan Sefydliad Nuffield. Rydym yn annog bod yr argymhellion hyn yn cael eu gweithredu'n llawn (cyn belled ag y bo modd o fewn y cymhwysedd cyfredol).

29. Mae'r dystiolaeth gan gyfranogwyr ymchwil yn cefnogi gwella mynediad pobl i'r unioniad presennol, yn enwedig mecanweithiau cwyno, ac ar gyfer gwella effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd rhai o weithrediadau comisiynwyr Cymru o leiaf. Ymhlith yr awgrymiadau yma mae y gallai'r EHRC weithio'n fwy rhanbarthol / lleol yng Nghymru, ac yn agosach gyda'r trydydd sector. Mae'r dystiolaeth hefyd yn awgrymu'r angen i'r EHRC a chomisiynwyr Cymru barhau i gyfathrebu a rhannu gwybodaeth am faterion sy'n ymwneud â chydaddoldeb a hawliau dynol; ac i gydlynw gweithredoedd gan ddefnyddio pwerau presennol i ddwyn Llywodraeth Cymru ac awdurdodau cyhoeddus i gyfrif, ac i gyrrff archwilio, arolygu a rheoleiddio chwarae rôl fwy eglur mewn perthynas ag atebolrwydd am gydraddoldeb a hawliau dynol. Rydym wedi gwneud argymhellion i gryfhau atebolrwydd a gorfodi cydraddoldeb a hawliau dynol yng Nghymru (gweler argymhelliad 1, ond argymhellion 25-33 yn bennaf).

Casgliadau: Codi ymwybyddiaeth

30. Mae codi ymwybyddiaeth a datblygu dealltwriaeth wedi'i nodi yn y llenyddiaeth fel agwedd allweddol ar adeiladu cefnogaeth ar gyfer cydraddoldeb a hawliau dynol. Gall arwain at welliannau trwy well arsylwi a newid diwylliannol. Mae pwysigrwydd addysg ar gydraddoldeb a hawliau dynol hefyd yn allweddol i'w weithredu gan ei fod yn cefnogi meithrin gallu a grymuso unigolion i fanteisio ar eu hawliau. Mae'r dystiolaeth gan gyfranogwyr ymchwil yn dangos cefnogaeth glir ar gyfer gwella addysg ar gydraddoldeb a hawliau dynol, ac i Weinidogion Cymru ac awdurdodau cyhoeddus wneud mwy i hyrwyddo ymwybyddiaeth y cyhoedd o gydraddoldeb a hawliau dynol. Cafwyd cefnogaeth gref hefyd i ganolbwyntio ar y pynciau hyn yn y cwricwlwm, a thrwy Addysg Gyfreithiol Gyhoeddus. Roedd yr awgrymiadau ar gyfer gwella yn cynnwys ymgyrchoedd gwybodaeth

gyhoeddus ac addysg cydraddoldeb a hawliau dynol ehangach, gan gynnwys yn y gweithle. Teimlwyd hefyd ei bod yn bwysig gwrthsefyll camddealltwriaeth ynghylch hawliau dynol yn benodol. Adlewyrchir nifer o'r awgrymiadau hyn yn ein hargymhellion, gan gynnwys o dan 'Atebolrwydd a gorfodi' (gweler Tabl 1 isod, ond yn bennaf gan argymhellion 34-39).

Casgliadau: Covid-19

31. Mae'r dystiolaeth a dderbyniwyd yn dangos bod y pandemig Covid-19 wedi gwaethygu'r anghydraddoldebau presennol, a rhai bylchau mewn amddiffyn hawliau dynol yng Nghymru. Mae wedi tynnu sylw at wendidau sylfaenol, llawer ohonynt yn ymwneud â'r materion ehangach a godwyd yn yr ymchwiliad hwn, gan gynnwys bylchau mewn amddiffyniadau cyfreithiol, sut mae cydraddoldeb a hawliau dynol yn cael eu gweithredu, materion capasiti, arweinyddiaeth a rheolaeth hawliau dynol, a materion adnoddau. Fodd bynnag, mae'r pandemig hefyd wedi arwain at enghreifftiau o arfer da, ac yn benodol at ymgysylltiad helaeth rhwng Llywodraeth Cymru, sefydliadau cynrychiadol, comisiynwyr, rheoleiddwyr a rhanddeiliaid eraill sydd â diddordeb.

32. Mae gwersi i'w dysgu o'r pandemig, gan gynnwys bod angen gwneud mwy i sicrhau bod y bensaernïaeth gyfreithiol ac arweiniad yn cael ei chryfhau i sicrhau sylw manwl i gydraddoldeb a hawliau dynol nid yn unig ar adegau o argyfwng, ond bob amser; ac, o arfer da sydd wedi dod i'r amlwg mewn ymateb i'r argyfwng yng Nghymru. Ymdrinnir â'r materion hyn yn ein hargymhellion (yn gyffredinol, ac yn benodol argymhelliad 40).

Argymhellion

33. Mae ein hargymhellion wedi'u hanelu at Lywodraeth Cymru, awdurdodau cyhoeddus yng Nghymru, yr EHRC, yr FGC, Comisiynwyr Cymru, Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru, rheoleiddwyr ac

arolygiaethau (a ddiffinnir isod), Cymdeithas y Gyfraith ac unrhyw Gyngor y Gyfraith i Gymru yn y dyfodol. Mae Tabl 2 yn dangos pa argymhellion sydd wedi'u hanelu at ba gorff.

Tabl 1: Argymhellion, a sut maent yn cysylltu ag adrannau yn yr adroddiad hwn

Argymhellion	Dosbarthiad	Adran(nau) mwyaf perthnasol yn yr adroddiad
1-5	Deddfwriaeth ac arweinyddiaeth	Deddfwriaeth Ymgorfforiad hawliau dynol Y bwlch cyflawni Atebolrwydd a gorfodi
6-8	Cynnwys pobl sydd â diddordeb	Y bwlch cyflawni Asesiad effaith
9-16	Canllawiau	Deddfwriaeth Y bwlch cyflawni Asesiad effaith
17-22	Asesiad effaith	Y bwlch cyflawni Asesiad effaith
23	Alinio proses	Deddfwriaeth Y bwlch cyflawni Monitro
24	Monitro	Y bwlch cyflawni Monitro
25-33	Atebolrwydd a gorfodi	Deddfwriaeth Ymgorfforiad hawliau dynol Y bwlch cyflawni Asesiad effaith Monitro Atebolrwydd a gorfodi Codi ymwybyddiaeth
34-39	Codi ymwybyddiaeth	Ymgorfforiad hawliau dynol Y bwlch cyflawni Atebolrwydd a gorfodi Codi ymwybyddiaeth
40	Covid-19	Covid-19

Tabl 2: Argymhellion, a tuag at bwy maent wedi eu hanelu

Anelwyd at	Argymhellion
Llywodraeth Cymru yn unig	1, 6-13, 16-19, 22-30, 34-38, 40
Llywodraeth Cymru ac awdurdodau cyhoeddus	2-5
Llywodraeth Cymru ac Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru	31
Awdurdodau cyhoeddus yn unig	20
Yr EHRC yn unig	14, 15, 21
Yr FGC, yr EHRC a Chomisiynwyr Cymru	32
Rheoleiddwyr ac arolygiaethau	33
Cymdeithas y Gyfraith ac unrhyw Gyngor y Gyfraith Cymru yn y dyfodol	39

Mae'r argymhellion yn cychwyn ar y dudalen nesaf.

Deddfwriaeth ac arweinyddiaeth

1. Dylai Llywodraeth Cymru gyflwyno deddfwriaeth sylfaenol i weithredu hawliau dynol rhyngwladol yng nghyfraith Cymru trwy Ddeddf Hawliau Dynol (Cymru) i wneud hawliau dynol rhyngwladol dethol yn rhan o gyfraith Cymru fel eu bod yn rhwymo Gweinidogion Cymru awdurdodau cyhoeddus wrth arfer swyddogaethau datganoledig a gellir eu gorfodi gan lys neu dribiwnlys.

Er mwyn symud ymlaen â'r uchod dylai Llywodraeth Cymru sefydlu tasglu hawliau dynol i archwilio opsiynau a chyflwyno cynigion manwl ar gyfer ymgorffori hawliau dynol yng Nghymru. Dylai'r tasglu fod yn annibynnol ar Lywodraeth Cymru a mabwysiadu dull cyfranogol o gynnwys pobl sydd â diddordeb.

Dylai'r tasglu ystyried ffurfiau corffori cryfach na'r hyn a gyflwynwyd i gyfraith Cymru trwy'r dull 'sylw dyledus'. Yn benodol, dylai'r Tasglu ystyried opsiynau a fyddai'n arwain at atebolrwydd cyfreithiol cryfach ar gyfer diffyg cydymffurfiaid â hawliau dynol corfforedig nag sydd ar gael wrth fabwysiadu dull 'sylw dyledus'.

Dylai'r tasglu gwblhau ei waith fel y gellir cyflwyno a deddfu deddfwriaeth cyn diddymu'r Senedd.

Dylai Llywodraeth Cymru barhau i archwilio opsiynau ar gyfer ymgorffori hawliau dynol rhyngwladol trwy ddeddfwriaeth sectoraidd, gan ganolbwyntio'n benodol ar yr hawl ddynol i dai digonol, yr UNCRPD, CEDAW, CERD, ac ar bobl hŷn, yn ogystal â chryfhau'r ddyletswydd cyfreithiol o dan Fesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011. Ni ddylai dilyn deddfwriaeth hawliau dynol gyffredinol danseilio na gohirio'r ymdrechion hyn.

2. Dylai Llywodraeth Cymru ac awdurdodau cyhoeddus yng Nghymru ddatblygu datganiad cyffredin, sengl, clir a chyson yn nodi ymrwymiad i barchu, amddiffyn a chyflawni hawliau dynol a chydaddoldeb, ac i gymryd camau i atal gwahaniaethu a hyrwyddo cydraddoldeb a hawliau dynol:

- a. Dylai Llywodraeth Cymru gynnwys y datganiad yn amlwg yn ei strategaeth genedlaethol, ei rhaglen lywodraethu, ei chynllun cydraddoldeb

strategol, a'i datganiad llesiant a'r holl ddogfennau polisi ar draws pob maes ac yn amlwg ar ei gwefan.

b. Dylai awdurdod cyhoeddus gynnwys y datganiad yn ei gynllun corfforaethol, ei gynllun cydraddoldeb strategol, ei gynllun llesiant a'r holl ddogfennau polisi ar draws pob maes cynllunio a darparu gwasanaeth ac yn amlwg ar ei wefan.

Mae'r dogfennau polisi y cyfeirir atynt yn yr argymhelliad hwn i gyd yn bolisiau sy'n destun Asesiad Effaith Integredig (Llywodraeth Cymru) neu Asesiad Effaith Cydraddoldeb (awdurdodau cyhoeddus).

3. Dylai Llywodraeth Cymru ac awdurdodau cyhoeddus yng Nghymru integreiddio hawliau dynol fel safonau ar gyfer llunio polisiau i ddarparu gweledigaeth gryfach i hyrwyddo cydraddoldeb a llesiant. Dylai hawliau dynol gael eu hymgorffori ym mhob proses polisi a chynllunio strategol.

Mae prosesau cynllunio strategol yn cynnwys: gosod amcanion cydraddoldeb strategol, amcanion llesiant, a phenderfyniadau strategol y bydd y ddyletswydd economaidd-gymdeithasol yn berthnasol iddynt.

4. Dylai Llywodraeth Cymru ac awdurdodau cyhoeddus yng Nghymru ymgorffori hawliau dynol trwy gynllunio gweithredu hawliau dynol.

Dylai cynllunio gweithredu hawliau dynol gynnwys:

- Cymryd camau i nodi hawliau dynol penodol fel blaenoriaethau ar gyfer gweithredu.
- Cynnwys pobl sydd â diddordeb i flaenoriaethu'r hawliau dynol mwyaf perthnasol ac yn benodol i sefydlu targedau a dangosyddion canlyniadau i asesu cynnydd.
- Rhoi Asesiad Effaith Hawliau Dynol ar waith.
- Monitro gweithrediad gan ddefnyddio dangosyddion.
- Adrodd ar gynnydd yn erbyn targedau a dangosyddion canlyniadau.

- Mewn perthynas â Llywodraeth Cymru yn unig, mecanwaith traws-lywodraethol ar gyfer monitro ac adrodd ar weithredu argymhellion sy'n berthnasol i Gymru sy'n deillio o adolygiad cyfnodol o'r Deyrnas Unedig a gynhaliwyd gan Gyrrff Cytuniad y Cenhedloedd Unedig a'r Adolygiad Cyfnodol Cyffredinol.

5. Dylai Llywodraeth Cymru ac awdurdodau cyhoeddus yng Nghymru ei gwneud yn ofynnol i fusnesau neu sefydliadau a ariennir yn llawn neu'n rhannol gan arian cyhoeddus ddangos yn glir sut y byddant yn hyrwyddo cydraddoldeb a hawliau dynol trwy eu gwaith (heb fod yn gyfyngedig i waith Llywodraeth Cymru neu awdurdodau cyhoeddus); ac, ystyried yn llawn sut mae dyraniad arian cyhoeddus yn hyrwyddo cydraddoldeb a hawliau dynol yn ystod y prosesau caffael a chomisiynu, gan roi blaenoriaeth i hyrwyddo cydraddoldeb a hawliau dynol fel ffactor sy'n berthnasol i ddyraniad arian cyhoeddus.

Dylid diwygio rheoliad 18 o Reoliadau 2011 i fewnosod yr argymhelliad hwn i'r graddau y mae'n berthnasol i amcanion cydraddoldeb.

Dylai Llywodraeth Cymru ac awdurdodau cyhoeddus ddarparu gwybodaeth i'r rheini sy'n gwneud cais am arian cyhoeddus i gefnogi eu gweithgareddau busnes yn llawn neu'n rhannol, ar y blaenoriaethau allweddol ar gyfer cydraddoldeb a hawliau dynol wrth wahodd gwahoddiadau i dendro. Dylai busnesau neu sefydliadau sy'n ceisio am arian gael eu cyfeirio at wybodaeth am gydraddoldeb a hawliau dynol sydd wedi'u hanelu at y sectorau busnes ac anllywodraethol. Gweler isod, 'Gwybodaeth, Ymwybyddiaeth a Dealltwriaeth'.

Dylai fod yn ofynnol i fusnesau neu sefydliadau sy'n gwneud cais am arian cyhoeddus ddarparu'r wybodaeth ymlaen llaw ganlynol:

- Datganiad ar sut y byddant yn hyrwyddo cydraddoldeb a hawliau dynol trwy eu gwaith ac yn y gweithle (cyflogwyr).
- Asesiad effaith cydraddoldeb a hawliau dynol.

Dylai'r wybodaeth ymlaen llaw uchod fod yn gyhoeddus pan fydd cyllid wedi'i ddyrannu a dylid ei ymgorffori yn y contract gyda'r busnes neu'r sefydliad dan sylw, a dylid ei ddefnyddio i asesu cydymffurfiaid â'r contract.

Cynnwys pobl sydd â diddordeb

6. Dylid diwygio Adran 30(e) WFGA 2015, neu dylid cyhoeddi canllawiau statudol diwygiedig, i'w gwneud yn ofynnol i PSBs wahodd pobl sydd â diddordeb i gymryd rhan yng ngweithgareddau'r bwrdd, a dangos pa gamau mae wedi cymryd i annog cyfranogiad pobl sydd â diddordeb wrth adrodd dan a.45 WFGA 2015.

Mae gan gyfranogwr yr ystyr a roddir gan a.30(3) a (4) WFGA 2015.

7. Dylai adran 38 WFGA 2015 cael ei ddiwygio, neu dylid cyhoeddi canllawiau statudol diwygiedig, i'w gwneud yn ofynnol i PSBs gynnwys pobl sydd â diddordeb mewn penderfynu sut gall cydraddoldeb a hawliau dynol fod yn berthnasol i osod a chwrdd ag amcanion llesiant.

8. Dylai Llywodraeth Cymru adolygu ac yn ôl yr angen ddiwygio gofynion rheoliadol a chanllawiau statudol ac anstatudol i alinio gofynion a phrosesau ymgynghori a chynnwys y cyhoedd gan gyfrannu at gynllunio i osod amcanion cydraddoldeb strategol ac amcanion llesiant.

Yn benodol, trwy weithredu argymhellion Gweithgor Llesiant a Chydraddoldeb y GER.

Canllawiau

Mae nifer o'r argymhellion yn yr adran hon ar ganllawiau yn ymddangos fel agweddau ar ganllawiau statudol neu anstatudol cyfredol (a gynhwysir yma er cyflawnrwydd), i'r graddau hyn dylid parhau, neu gryfhau'r canllawiau cyfredol fel y bo'n briodol.

9. Dylai Llywodraeth Cymru adolygu canllawiau statudol dan a.14 WFGA 2015 i sicrhau bod cyrff cyhoeddus diffiniedig (a.6 ac a.52 WFGA 2015) a PSBs yn ystyried cydraddoldeb a hawliau dynol wrth gyflawni eu rhwymedigaethau dan y WFGA 2015.

Dylai canllawiau diwygiedig:

- Gynnwys datganiad cryf i gadarnhau bod cydraddoldeb a hawliau dynol yn rhan annatod o amcanion llesiant.
- Pwysleisio fod hawliau dynol, ac yn benodol hawliau dynol economaidd-gymdeithasol, yn darparu sylfaen gref ar gyfer datblygu cynaliadwy.
- Argymhell y dylai cyrff cyhoeddus gynnal a chyhoeddi Asesiad Effaith Cydraddoldeb ac Asesiad Effaith Hawliau Dynol ar eu cynllun llesiant ac unrhyw bolisi sy'n debygol o gael effaith ar gydraddoldeb neu hawliau dynol yn yr ardal, ac i gyhoeddi eu hasesiadau.

10. Dylai Llywodraeth Cymru ei gwneud yn ofynnol i PSBs sefydlu is-grŵp 'Cydraddoldeb a Hawliau Dynol' i gynnwys pobl sydd â diddordeb mewn penderfynu sut mae gweithredoedd a nodwyd yn y cynllun llesiant yn cyfrannu tuag at gyflawni'r ymrwymiad i barchu, amddiffyn a chyflawni cydraddoldeb a hawliau dynol. a chatau i gyflawni'r amcan hwn.

Dylai adroddiadau a gyhoeddwyd o dan a.45 WFGA 2015 gynnwys crynodeb o sut y mae cyfranogiad wedi'i hwyluso, a chanlyniadau'r broses hon, gan gynnwys unrhyw argymhellion i gryfhau gweithredoedd yn y cynllun llesiant lleol, a chatau a gymerwyd i roi'r argymhellion hynny ar waith.

11. Dylai Llywodraeth Cymru ddiwygio'r WSEDs i gryfhau'r dyletswyddau penodol ar awdurdodau cyhoeddus (rhestredig) er mwyn sicrhau perfformiad gwell y PSEDs o dan a.149 Deddf Cydraddoldeb 2010.

Dylai Llywodraeth Cymru ddefnyddio'r WSEDs i nodi blaenoriaethau cenedlaethol clir ar gyfer gweithredu ar gydraddoldeb, gan gynnwys trwy:

- Ddefnyddio safonau hawliau dynol i sefydlu targedau canlyniadau clir.
- Nodi dangosyddion i gadarnhau'r canlyniadau.

- Nodi'n glir y blaenoriaethau cenedlaethol ar gyfer gweithredu ar gydraddoldeb yn ei Gynllun Cydraddoldeb Strategol.

Dylai rheoliadau diwygiedig ei gwneud yn ofynnol i awdurdod perthnasol:

- Nodi amcanion cydraddoldeb strategol sy'n cyfrannu at hyrwyddo'r blaenoriaethau cenedlaethol ar gyfer gweithredu.
- Esbonio sut mae ei amcanion cydraddoldeb strategol yn cyfrannu at hyrwyddo'r blaenoriaethau cenedlaethol ar gyfer gweithredu.
- Nodi dangosyddion i gadarnhau canlyniadau i gyd-fynd â'i amcanion cydraddoldeb ynghyd ag esboniad pam y dewiswyd y dangosyddion hynny.
- Dangos sut mae wedi ystyried canllawiau statudol ac anstatudol wrth osod amcanion cydraddoldeb.
- Dangos sut mae wedi ystyried sawl math o wahaniaethu ac anfantais a brofir gan bobl sydd â nodweddion gwarchodedig lluosog wrth osod amcanion cydraddoldeb.
- Dangos sut mae wedi cynnwys pobl sydd â diddordeb ac wedi ystyried eu barn, eu dymuniadau a'u teimladau.
- Cynnal Asesiad Effaith Cydraddoldeb ar yr holl ddogfennau polisi a defnyddio asesiad effaith i fynd i'r afael â materion croestoriadedd.
- Dangos sut mae wedi ystyried hawliau dynol wrth osod amcanion cydraddoldeb, gan gynnwys y dystiolaeth y dibynnir arni.
- Adrodd ar y camau y mae wedi'u cymryd i gyflawni'r PSED gan ganolbwyntio ar ddangosyddion canlyniadau.
- Rhoi'r holl ddogfennau strategol ar-lein ac mewn lleoliad sy'n gwbl hygyrch a chwiliadwy, ynghyd â'r holl Asesiadau Effaith Cydraddoldeb perthnasol.

12. Dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi canllawiau anstatudol ar y camau gweithdrefnol a gofynion sylweddol o dalu sylw dyledus. Dylai hyn bwysleisio pwysigrwydd asesu effaith fel gweithdrefn i helpu sicrhau y telir sylw dyledus wrth arfer swyddogaethau.

13. Dylai Llywodraeth Cymru adolygu canllawiau statudol i sicrhau bod hawliau dynol yn cael eu hystyried pan fydd awdurdod cyhoeddus yn rhoi sylw dyledus i sut

mae gwneud penderfyniadau strategol ac arfer swyddogaethau yn helpu i leihau anghydraddoldeb economaidd-gymdeithasol.

(Canllawiau statudol dan a.1(2A) Deddf Cydraddoldeb 2010. Awdurdod perthnasol dan a.1 Deddf Cydraddoldeb 2010.)

Dylai canllawiau statudol:

- Ddisgrifio anfantais economaidd-gymdeithasol i gynnwys effaith incwm isel cymharol ar unigolion a grwpiau n arwain at anghydraddoldeb canlyniad ac anghydraddoldeb mynediad at 'nwyddau a gwasanaethau sy'n sylfaenol i les'.
- Pwysleisio fod 'nwyddau a gwasanaethau sy'n sylfaenol i les' yn cyfeirio at hawliau a warantir gan hawliau dynol.
- Cynnwys datganiad yn hyrwyddo gweithredu cadarnhaol i gefnogi cydraddoldeb canlyniadau i adlewyrchu mabwysiadu hawliau dynol blaengar.
- Ei gwneud yn ofynnol i awdurdod perthnasol ystyried sawl math o wahaniaethu ac anfantais a brofir gan bobl â sawl nodwedd wahanol, wrth wneud penderfyniadau o natur strategol.
- Ei gwneud yn ofynnol i awdurdod perthnasol ystyried hawliau dynol wrth wneud penderfyniadau o natur strategol ac wrth arfer ei swyddogaethau.
- Ei gwneud yn ofynnol i awdurdod perthnasol nodi dangosyddion i gadarnhau canlyniadau ynghyd ag esboniad pam y dewiswyd y dangosyddion hynny.
- Ei gwneud yn ofynnol i awdurdod perthnasol roi'r holl ddogfennau strategol ar-lein ac mewn lleoliad sy'n gwbl hygyrch a chwiliadwy, ynghyd â'r holl Asesiadau Effaith Cydraddoldeb perthnasol
- Ei gwneud yn ofynnol i awdurdod perthnasol adrodd ar gamau y mae wedi'u cymryd i leihau anfantais economaidd-gymdeithasol gan ganolbwyntio ar ganlyniadau a fesurir yn erbyn dangosyddion a nodwyd.

14. Dylai'r EHRC ddiwygio, ac ailgyhoeddi canllawiau a gyhoeddwyd o dan adran 13 Deddf Cydraddoldeb 2006, gan gynnwys ei 'Ganllawiau Technegol ar y PSED: Cymru' (a ddiwygiwyd ddiwethaf yn 2014) i ddarparu canllawiau cryfach ar y berthynas rhwng cydraddoldeb a hawliau dynol.

Dylai canllawiau diwygiedig:

- Hyrwyddo dull eang a chynhwysol o ddehongli a chymhwyso'r nodweddion gwarchodedig o dan a.4 Deddf Cydraddoldeb 2010 i sicrhau bod pob grŵp sy'n cwrdd â'r diffiniadau yn a.5-12 y Ddeddf yn cael eu hystyried pan fydd awdurdod perthnasol yn gosod amcanion i'w alluogi i berfformio'r PSED yng Nghymru yn well.
- Cynnwys canllawiau cryfach a manylach ar groestoriadedd.
- Cynnwys canllawiau cryfach a manylach ar yr angen i ystyried hawliau dynol, yn enwedig fel safonau gofynnol a chynyddol flaengar i hyrwyddo cydraddoldeb.
- Esbonio sut y gall awdurdodau cyhoeddus fewnosod y model cymdeithasol o anabledd a sicrhau bod y canllawiau'n egluro bod y diffiniad o anabledd yn cynnwys yn benodol yr holl gyflyrau iechyd, anabledd dysgu, niwro-amrywiaeth a dementia.

15. Dylai'r EHRC gyflwyno canllawiau i awdurdodau cyhoeddus yng Nghymru ar 'Ddull Hawliau Dynol' pwrpasol i gefnogi gweithredu hawliau dynol.

Gan dynnu ar enghreifftiau o 'Ddull Hawliau Plant' y Comisiynydd Plant a 'Dull Hawliau Pobl Hŷn' y Comisiynydd Pobl Hŷn.

Dylai'r model gael ei adolygu a'i ddiweddarau yn ôl yr angen.

16. Cyn cyhoeddi canllawiau statudol neu anstatudol pellach neu wedi'u diweddarau ar y berthynas rhwng cydraddoldeb a hawliau dynol, a llesiant (gweler argymhellion 9, 11, 12 a 13), gan gynnwys ar sut y gall awdurdodau cyhoeddus ddefnyddio cydraddoldeb a hawliau dynol i lywio a helpu gosod amcanion llesiant a chymau i'w cymryd i gyflawni'r amcanion hynny, dylai Llywodraeth Cymru ymgynghori â'r EHRC a Chomisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol a rhoi ystyriaeth lawn i unrhyw gyngor, arweiniad neu argymhellion.

Dylai'r canllawiau:

- Adeiladu ar 'Cymru sy'n Fwy Cyfartal: Canllaw Mapio'.
- Cadarnhau bod hawliau dynol yn darparu sylfaen ar gyfer 'gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru' a gwneud cyfraniad cryf tuag at lesiant yng Nghymru.

- Cadarnhau bod cydraddoldeb a hawliau dynol yn rhan annatod o osod amcanion llesiant i gyflawni'r holl nodau llesiant yng Nghymru.
- Cadarnhau bod hawliau dynol, ac yn benodol hawliau dynol economaidd-gymdeithasol, yn darparu sylfaen gref ar gyfer datblygu cynaliadwy ac yn sail i'r egwyddor datblygu cynaliadwy.
- Gynnwys enghreifftiau o sut y gellir defnyddio hawliau dynol, yn enwedig hawliau economaidd-gymdeithasol, i sefydlu amcanion llesiant cryf ac uchelgeisiol.
- Rhoi arweiniad manwl ar sut y gallai hawliau dynol gael eu hymgorffori mewn prosesau i ddatblygu amcanion llesiant gan ganolbwyntio ar hawliau dynol fel targedau canlyniadau i'w cyflawni trwy gyflawni a gweithredu.

Asesiad effaith

D.S.: mae nifer o'r argymhellion hyn yn yr adran hon ar Asesu Effaith yn ymddangos fel agweddau ar ganllawiau cyfredol ac fe'u cynhwysir yma er cyflawnrwydd, i'r graddau hyn dylid parhau â'r canllawiau cyfredol, neu eu cryfhau fel sy'n briodol.

17. Dylai Llywodraeth Cymru gyflwyno Asesiad Effaith Hawliau Dynol fel rhan o'i Asesiad Effaith Integredig.

18. Dylai Llywodraeth Cymru gymryd camau i sicrhau Asesiad Effaith Integredig effeithiol ac ystyrlon, ac yn benodol i gryfhau asesiad o gynigion sy'n debygol o effeithio ar gydraddoldeb a hawliau dynol.

Er mwyn cynyddu'r gallu i asesu effaith yn effeithiol ac yn ystyrlon, dylai Llywodraeth Cymru:

- Ddarparu hyfforddiant gorfodol ar gydraddoldeb a hawliau dynol i'r holl swyddogion sy'n gyfrifol am gwblhau EIA neu HRIA.
- Sicrhau bod hyfforddiant ar gael i swyddogion sy'n arwain ar Asesu Effaith Integredig ar arfer da gweithdrefnol asesu effaith.
- Darparu cyfleoedd ar gyfer hyfforddiant gwell, yn enwedig i swyddogion sy'n cynnal asesiad effaith hawliau dynol, asesiad effaith cydraddoldeb ac asesiad effaith hawliau plant (i gynnwys materion thematig, yn ogystal â sgiliau ymchwil a dadansoddi).

- Annog y rhai sy'n cyflawni Dadansoddiad Effaith Integredig i wneud defnydd o arbenigedd allanol.
- Annog y rhai sy'n cyflawni Dadansoddiad Effaith Integredig i wneud defnydd o KAS yn gynnar yn y weithdrefn i sicrhau bod tystiolaeth berthnasol ar gael i'w dadansoddi.

Sicrhau bod asesiad polisi yn cael ei flaenoriaethu'n briodol sy'n debygol o gael effaith ar gydraddoldeb a hawliau dynol:

- Egluro cyfrifoldeb Gweinidogion unigol i sicrhau Asesiad Effaith Integredig effeithiol ac ystyrlon (h.y. wrth gydymffurfio ag arfer da / arweiniad a gyhoeddwyd gan yr EHRC), gan gynnwys fel sy'n ofynnol gan y Cod Gweinidogol, yn enwedig Rhan 1, adran 1 ac 1.3.
- Gwneud uwch weision sifil yn gyfrifol am sicrhau Asesiad Effaith Integredig effeithiol ac ystyrlon.
- Cyflwyno proses ar gyfer archwiliad systematig o Asesiadau Effaith Integredig o bob adran i asesu ansawdd a chydymffurfiaid ag arfer / arweiniad da a gyhoeddwyd gan yr EHRC.
- Dylai'r broses archwilio uchod ymgysylltu â rhanddeiliaid, yr EHRC a chomisiynwyr Cymru.

19. Dylai Llywodraeth Cymru gryfhau canllawiau mewnol ar y prosesau a'r gofynion sylweddol ar gyfer Asesiad Effaith Integredig cydraddoldeb, hawliau dynol a hawliau plant effeithiol ac ystyrlon.

Dylai'r canllawiau alw am:

- Cychwyn yn gynnar, ar ddechrau'r cylch datblygu polisi.
- Ystyried cydraddoldeb a hawliau dynol o ddechrau'r asesiad.
- Cydraddoldeb a hawliau dynol i fod wrth wraidd asesu, gan gynnwys unrhyw asesiad o lesiant.
- Cyngor Gweinidogol i fynd i'r afael yn benodol â sut y bydd y cynnig yn effeithio ar gydraddoldeb a hawliau dynol, ac yn benodol y canlyniadau a ragwelir o'r cynnig.
- Ystyried effeithiau croestoriadol.

- Uwch swyddogion i sicrhau bod yr asesiad yn cael ei gynnal yn unol ag arfer da / arweiniad asesiad effaith a gyhoeddir gan yr EHRC.

20. Dylai awdurdodau cyhoeddus gyflwyno hawliau dynol fel ystyriaeth yn ystod Asesiad Effaith Cydraddoldeb a sicrhau bod uwch swyddog (swyddogion) yn gyfrifol am sicrhau bod yr asesiad yn cael ei gynnal yn unol ag arfer da / arweiniad asesiad effaith a gyhoeddir gan yr EHRC.

Gynnwys gofyniad y dylai uwch swyddog:

- Baratoi crynodeb o'r Asesiad Effaith Cydraddoldeb i'w ystyried gan y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus a'r is-grŵp Cydraddoldeb a Hawliau Dynol.
- Cadarnhau i'r bwrdd gwasanaethau cyhoeddus fod yr asesiad yn cydymffurfio ag arfer da / arweiniad asesiad effaith a gyhoeddwyd gan yr EHRC.
- Crynhoi'r camau a gymerwyd mewn ymateb i'r asesiad effaith.

21. Dylai'r EHRC adolygu canllawiau ar asesu effaith a sicrhau bod hyn yn berthnasol i EIA a HRIA. Er mwyn sicrhau cysondeb, dylai hyn gynnwys templed asesu effaith 'enghreifftiol' i'w ddefnyddio ar gyfer pob asesiad effaith sy'n ymgysylltu â materion cydraddoldeb neu hawliau dynol, ynghyd â chanllawiau manwl ar gamau i'w cymryd ar bob cam o'r weithdrefn i adlewyrchu arfer da sefydledig ar asesiad effaith.

22. Dylai Llywodraeth Cymru gynnal Asesiad Effaith Integredig ar benderfyniadau cyllidebol ac ariannu sy'n debygol o gael effaith ar sefydliadau unigol sy'n dibynnu ar arian cyhoeddus i gefnogi gweithgareddau sy'n cefnogi neu'n cynrychioli buddiannau cymunedau difreintiedig.

Alinio proses

23. Dylai Llywodraeth Cymru gymryd pob cam angenrheidiol i weithredu'r argymhellion a wnaed gan y Gweithgor Llesiant a Chydraddoldeb ar alinio prosesau, yn benodol, i'w gwneud yn ofynnol i randdeiliaid bennu amserlenni a phwyntiau alinio ar gyfer gosod a chynllunio amcanion.

Monitro

24. Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau bod yr holl ddangosyddion a ddefnyddir i fesur cynnydd ar gydraddoldeb, hawliau dynol a llesiant yng Nghymru, neu unrhyw un o'r rhain:

- Gwreiddio hawliau dynol fel targedau canlyniadau.
- Cynnwys dangosyddion ansoddol i ystyried profiadau bywyd pobl.
- Cynnwys dangosyddion sy'n uniongyrchol berthnasol i gymunedau amrywiol a heb gynrychiolaeth ddigonol.

Wrth ddatblygu dangosyddion i fesur cynnydd ar gydraddoldeb, hawliau dynol a llesiant yng Nghymru, dylai Llywodraeth Cymru ddefnyddio dangosyddion (fel y bo'n briodol) a nodir yn Fframwaith Mesur EHRC ar gyfer Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, ac yn benodol y dangosyddion ansoddol a meintiol a ddefnyddir gan yr EHRC wrth baratoi 'Ai yw Cymru'n Decach'.

Atebolrwydd a gorfodi

25. Dylai Llywodraeth Cymru gyflwyno deddfwriaeth sylfaenol i alluogi unigolion i ddwyn achos gerbron llys neu dribiwnlys i orfodi eu hawliau dynol (corfforedig).

Gweler argymhelliad [1].

26. Dylai Llywodraeth Cymru symud ymlaen gydag argymhellion y Comisiwn ar Gyfiawnder yng Nghymru (CoJ) o ran cydgysylltu a hyrwyddo cyfiawnder gweinyddol sy'n cefnogi atebolrwydd am gydraddoldeb a hawliau dynol o fewn fframwaith cyfreithiol Cymru, gan ystyried 36 o argymhellion ymchwil a gyflawnwyd gan Brifysgol Bangor (a phartneriaid) wedi ei ariannu gan Sefydliad Nuffield (Public Administration and a Just Wales 2020). Dylai Llywodraeth Cymru hefyd symud ymlaen gyda, a lle bo angen, cysylltu â Llywodraeth y Deyrnas Unedig i symud ymlaen gyda, argymhellion y CoJ yn ymwneud â mynediad at wasanaethau cyfiawnder a chyngor.

Yn benodol:

- Argymhelliad CoJ 2: dylid ehangu 'Cefnogaeth Trwy Lys' fel bod argaeledd mewn llysoedd a thribiwnlysoedd ledled Cymru.
- Argymhelliad CoJ 20: rhaid i wasanaethau llys digidol a gwasanaethau datrys anghydfodau eraill sy'n cael eu datblygu a'u cyflwyno fod yn gwbl hygyrch i bobl ledled Cymru a rhaid bod cymorth am ddim ar gael i helpu unigolion i'w defnyddio.
- Argymhelliad CoJ 21: dylid hyrwyddo a chydlyn datrys anghydfodau cyn mynd i lysoedd, tribiwnlysoedd, datrys anghydfod amgen ac ombwdsmyrn, yn ogystal â datrys anghydfodau mewn perthynas â chyfraith weinyddol, trwy gorff dan gadeiryddiaeth uwch farnwr.
- Argymhelliad CoJ 27: dylai Uned Tribiwnlysoedd Cymru fod ag annibyniaeth strwythurol a dylid defnyddio tribiwnlysoedd Cymru i ddatrys anghydfodau sy'n ymwneud â deddfwriaeth Cymru yn y dyfodol.
- Argymhelliad CoJ 39: dylid llunio a phenderfynu ar strategaeth ar gyfer Cymru ar gyfer darparu mynediad corfforol a digidol cywir at gyfiawnder gerbron y llysoedd, tribiwnlysoedd a mathau eraill o ddatrys anghydfodau yng Nghymru ar sail anghenion pobl Cymru.

27. Dylai Llywodraeth Cymru flaenoriaethu cefnogaeth, gan gynnwys parhad cyllid, ar gyfer gwasanaethau eirioli a chynghori yng Nghymru ac archwilio ffyrdd o gynyddu gwasanaethau cynghori ac eiriolaeth i gymunedau difreintiedig ac y gwahaniaethir yn eu herbyn.

Dylid darparu mwy o eiriolaeth annibynnol mewn cydraddoldeb a hawliau dynol yng Nghymru ar draws pob maes, nid iechyd a gofal cymdeithasol yn unig. Dylai hyn gynnwys eiriolwyr o gymunedau amrywiol yng Nghymru. Dylai fod cymysgedd o eiriolaeth annibynnol arbenigol broffesiynol ac mae angen mwy o gefnogaeth i eiriolaeth cymheiriaid a hunan-eiriolaeth.

Mae eiriolaeth yn golygu:

- Cefnogi unigolion i ddeall a chael gafael ar wybodaeth a gwasanaethau, ac i fynegi eu barn, eu dymuniadau a'u teimladau.

- Cefnogaeth i unigolion ddwyn cwyn, gan gynnwys cwyn gerbron llys neu driwlynys, ond hefyd i fanteisio ar y mecanweithiau cwyno neu unioni anffurfiol neu ffurfiol sydd ar gael.
- Camau ar ran unigolion neu grwpiau i ddylanwadu neu newid polisi neu gamau a gymerir gan gyrff cyhoeddus neu sefydliadau sy'n effeithio ar yr unigolion neu'r grwpiau hynny.

28. Dylai Llywodraeth Cymru weithio gyda'r Rhwydwaith Cyngor Cenedlaethol a Rhwydweithiau Cyngor Rhanbarthol ar strategaethau i godi ymwybyddiaeth o gydraddoldeb a hawliau dynol, gan gynnwys hawliau a dyletswyddau y gellir eu gorfodi'n gyfreithiol, ac i godi ymwybyddiaeth o wasanaethau cynghori, a mynediad atynt, gan sicrhau bod anghenion grwpiau difreintiedig ac y gwahaniaethir yn eu herbyn yn cael eu hystyried.

29. Dylai Llywodraeth Cymru adolygu cyllid a chefnogaeth ar gyfer sefydliadau cymunedol 'llawr gwlad' yng Nghymru sy'n cynrychioli cymunedau difreintiedig a sicrhau bod y broses ymgeisio i wneud cais am gyllid yn hygyrch ac yn syml i'w defnyddio.

30. Dylai Llywodraeth Cymru ymgynghori â Phwyllgor Busnes y Senedd gyda'r bwriad o sefydlu Pwyllgor Cyfiawnder yn y Senedd.

31. Dylai Llywodraeth Cymru ac Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru ddatblygu set gytûn o egwyddorion i'w defnyddio gan Weinidogion Cymru ac awdurdodau cyhoeddus wrth ddelio â chwynion sy'n ymwneud â materion cydraddoldeb neu hawliau dynol.

Dylai Llywodraeth Cymru ac Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru ymgynghori â'r EHRC.

Dylai'r prif elfennau gynnwys:

- Dylai mecanwaith cwynion fod yn gwbl hygyrch.

- Dylai systemau cwynion roi'r achwynydd, yn ogystal â chydraddoldeb a hawliau dynol, wrth wraidd y broses.
- Dylai unigolyn ag arbenigedd priodol ddelio â chwynion.
- Dylai unioniad effeithiol fod ar gael pan gadarnheir cwyn (mae'r opsiynau'n cynnwys: sancsiynau o fewn pwerau rheoleiddwyr perthnasol; cyhoeddi canfyddiadau; gofynion monitro ac adrodd gwell).
- Ffocws ar ddulliau 'cyfiawnder adferol'.
- Sut i sicrhau bod y rhai sydd â phrofiad bywyd yn ymwneud yn uniongyrchol ag asesu a rheoli cwynion.

32. Dylai'r FGC, yr EHRC a Chomisiynwyr Cymru archwilio cyfleoedd i wella cyfathrebu a rhannu gwybodaeth am faterion sy'n ymwneud â chydraddoldeb a hawliau dynol, gan gynnwys protocolau ar gyfer rhannu data, ac i gydlyn gweithredoedd gan ddefnyddio'r pwerau presennol i ddwyn Llywodraeth Cymru ac awdurdodau cyhoeddus i gyfrif.

33. Dylai rheoleiddwyr ac arolygiaethau integreiddio cydraddoldeb a hawliau dynol i fframweithiau arolygu a rheoleiddio, gan gynnwys trwy ganolbwyntio ar ganlyniadau yn y meysydd hyn.

Mae rheoleiddwyr ac arolygiaethau yn cynnwys (ond nid o reidrwydd yn gyfyngedig i):

- ESTYN
- Arolygiaeth Gofal Iechyd Cymru
- Arolygiaeth Gofal Cymru
- Cyfoeth Naturiol Cymru
- Archwilio Cymru

Codi ymwybyddiaeth

34. Dylai Llywodraeth Cymru gyflwyno egwyddorion allweddol cydraddoldeb a hawliau dynol fel gofynion gorfodol ar bob cam o'r cwricwlwm ac ar gyfer pob grŵp oedran. Dylai'r 'Cod Beth sy'n Bwysig' ofyn am gael addysg cydraddoldeb a hawliau dynol ar bob cam o'r cwricwlwm ac ar gyfer pob grŵp oedran ar draws pob pwnc.

Yn benodol:

- Dylai ymgynghoriad statudol ar y 'Cod Beth sy'n Bwysig' gynnwys cynrychiolwyr o grwpiau gwarchodedig.
- Dylai'r cwricwlwm integreiddio 'cysyniadau allweddol' cydraddoldeb a hawliau dynol i feysydd 'dysgu a phrofiad'.
- Dylai addysg yng Nghymru hyrwyddo budd cydraddoldeb a hawliau dynol i gymdeithas, a dylai ddatblygu dealltwriaeth o amrywiaeth o fewn cymdeithas, a mynd i'r afael â chamdybiaethau, rhagfarn, rhagfarn ddjarwybod a labelu sarhaus.

35. Dylai Llywodraeth Cymru hyrwyddo Addysg Gyfreithiol Gyhoeddus (PLE) ar gydraddoldeb a hawliau dynol, gan gynnwys fframwaith cyfreithiol Cymru, trwy hyfforddiant cymunedol a ddatblygwyd mewn partneriaeth â sefydliadau sy'n cynrychioli grwpiau gwarchodedig.

Yn benodol:

- Darparu cyllid i sefydliadau ymgymryd â PLE.
- Annog ysgolion y gyfraith Cymru, yn enwedig y rhai sy'n cyflwyno rhaglenni clinigol ac allgymorth, i ymgymryd â PLE fel agwedd ar ymgysylltu â'r cyhoedd a gweithgareddau cenhadaeth gymunedol (gweler hefyd argymhelliad CoJ 51).
- Arbenigwyr y Comisiwn yn cynrychioli nifer o grwpiau gwarchodedig i ddatblygu a chefnogi darpariaeth gwasanaethau yn y gymuned.
- Dylai darparwyr PLE ymgysylltu â gwahanol gymunedau yng Nghymru i adlewyrchu eu profiadau ac i'w cynnwys wrth gynllunio a darparu addysg a hyfforddiant.

36. Dylai Llywodraeth Cymru arwain o ran cynnal ymgyrch ymwybyddiaeth gyhoeddus genedlaethol i godi proffil cydraddoldeb a hawliau dynol, yn benodol i fynd i'r afael â chamdybiaethau'r cyhoedd am y cysyniadau hyn.

Gallai ymgyrch ymwybyddiaeth gyhoeddus gynnwys:

- Dalen ffeithiau ar egwyddorion allweddol cydraddoldeb a hawliau dynol, ynghyd â buddion y cysyniadau hyn i gymdeithas (gan gynnwys tynnu sylw at straeon cadarnhaol), i'w hanfon i bob cartref yng Nghymru.
- Ymgyrchoedd mewn amrywiaeth o gyfryngau.
- Ymgyrch poster wedi'i thargedu at fannau cyhoeddus perthnasol (er enghraifft, canolfannau chwaraeon, meddygfeydd).
- Datganiadau cyhoeddus gan Weinidogion, gan gynnwys y Prif Weinidog.
- Gweithio gyda rhanddeiliaid i gefnogi a rhoi cyhoeddusrwydd i ddigwyddiadau sy'n dathlu cydraddoldeb a hawliau dynol.
- Dylid rhannu enghreifftiau arfer gorau yn gyhoeddus ac ar draws sectorau yng Nghymru i arddangos sut y gallai sefydliadau wella cydraddoldeb a hawliau dynol (a nodwyd gan bobl â phrofiadau bywyd).

37. Dylai Llywodraeth Cymru annog Cyngor Cyllido Addysg Uwch Cymru (fel agwedd ar asesu ansawdd addysg) a sefydliadau Addysg Uwch yng Nghymru i sicrhau bod addysg gyfreithiol yng Nghymru yn cynnwys addysg ar fframwaith cyfreithiol Cymru, ac yn benodol y fframwaith cyfreithiol ar gydraddoldeb a hawliau dynol.

38. Dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi, ar wefan Llywodraeth Cymru, tudalen we bwrpasol i ledaenu gwybodaeth i unigolion, busnesau a sectorau anllwywodraethol ar gydraddoldeb a hawliau dynol.

I gynnwys:

- Gwybodaeth i fusnesau ac ati sy'n gwneud cais am gyllid Llywodraeth Cymru neu arian cyhoeddus arall
- Dolen i adnoddau eraill (EHRC, Comisiynwyr Cymru, deddfwriaeth, polisi, Asesiad Effaith Integredig cyhoeddedig, adnoddau allanol).

39. Dylai Cymdeithas y Gyfraith Cymru ac unrhyw Gyngor y Gyfraith a sefydlir yng Nghymru chwarae rhan weithredol wrth hyrwyddo ymwybyddiaeth o gydraddoldeb a deddfwriaeth hawliau dynol ymhlith y proffesiynau cyfreithiol yng

Nghymru, ac yn benodol i godi ymwybyddiaeth o'r fframweithiau cyfreithiol sy'n unigryw i Gymru.

Covid-19

40. Dylai Llywodraeth Cymru gefnogi grwpiau cynghori i fewnbynnu arbenigedd a phrofiad i ddylanwadu ar ei hymatebion polisi mewn meysydd o flaenoriaeth genedlaethol ar gyfer cydraddoldeb a hawliau dynol, gan gynnwys trwy ddysgu o brofiad y pandemig.

Dylai hyn gynnwys:

- Sefydlu grwpiau cynghori sy'n tynnu ynghyd arbenigedd sydd wedi'i awdurdodi'n benodol i ddarparu cyngor ac arweiniad mewn meysydd penodol.
- Sicrhau bod y cylch gorchwyl ar gyfer y grwpiau hyn yn cyfeirio'n glir at gydraddoldeb a hawliau dynol, gan gynnwys yr ymrwymiad a grybwyllir yn argymhelliad [2] uchod.